

A jövő

Az új technológia hatását a gazdaságra, az intézményekre és az egyénekre még nem mérték fel teljesen. A kommunikáció javítása azt jelenti, hogy a tevékenységeknek nem kell pontosan meghatározható közösségekben zajlaniuk. Az információs technológiáknak köszönhetően az információ elektronikusan tárolható, és bárhol a világon hozzáférhető. Az információs forradalmat azonban az információ értékének és használatának kell vezérelnie, nem pedig a technológiának. Rövid távon a régióknak meg kell küzdeniük egymással a forrásokért. Az egyéneknek és gazdálkodóknak ki kell fejleszteniük stratégiájukat az információk elektronikus úton való hozzáférhetővé tételére. A köz-

szolgálati szektornak különösen ki kell használnia annak az előnyeit, hogy az információ jövedelmet termelhet, ezért céltudatosan kell forrásokat szereznie a fejlesztés költségeinek fedezésére. Az Egyesült Királyság egészének is ki kell dolgoznia stratégiáját. A folyamat munkaigényes, de a végeredmény lehetővé teszi majd az igények kielégítését. Ha ez elmarad, újra eljöhethet a feudális állam és az erősen korlátozott források ideje.

/CARRUTHERS, S.–SMITH, S.: Challenge of the Information Society. = Information Services and Use, 17. köt. 4. sz. 1997. p. 225–240./

(Hegyközi Ilona)

Felmérés a CD-ROM adatbázisokról brit egyetemi könyvtárakban

A brit egyetemi könyvtárakban 1996-ban az adatbázis-beszerezési költségek 75%-át költötték CD-ROM termékekre. A könyvtárakban a CD-ROM címek átlagos száma az 1988. évi 3-ról 1996-ban 43-ra nőtt. A korai időszakban a CD-ROM-ok többsége tudományos, műszaki és orvosi témájú adatbázis volt, ma a spektrum sokkal szélesebb.

A CD-ROM termékek növekvő népszerűségének okai ismertek: az adatbázisok online keresését nagymértékben gátolja a hostok árszerkezete, a kapcsolódási költségek viszonylagos magas szintje (a „taxióra-effektus”. – A ref.). A CD-ROM adatbázisokért éves előfizetési díjat kell fizetni, ami könnyen kalkulálható. A CD-ROM adatbázisokat a végfelhasználók is képesek keresni. Az adatbázisokat a CD-ROM-ról helyi hálózatokba lehet tölteni, az egész egyetem területén hozzáférhetővé téve bárkinek. A CD-ROM állomány mintegy fele az egyetemi könyvtári hálózatban használható.

A CD-ROM időszak kezdetétől fogva azonban voltak olyan vélemények, amelyek szerint ennek a technikának nincs hosszú távon jövője. Egyes szerzők már 1990-ben azt jósolták, hogy a CD-ROM „átmeneti technika”. Ezt arra alapozták, hogy az USA-ban sok könyvtárban néha túlléptek a CD-ROM technikán, és az egyetemi hálózatokban közvetlenül az adatbázis-előállítótól származó tartalmat telepítették. Nagy-Britanniában regionális központokat szerveztek, és onnan lehetett a JANET hálózaton hozzáférni az adatbázisokhoz (részben ingyen, részben díj ellenében). A cél az volt, hogy a felsőoktatási közösségekben ingyenes elérést biztosítsanak hálózaton.

A kereskedelmi szektorban új hostok alakultak meg a hagyományos CD-ROM piacon, közülük elsősorban a SilverPlatter és az Ovid említendő. Ezek www-hozzáférést biztosítanak az egyetemi használóknak, intézményi előfizetési alapon.

A CD-ROM felmérés

Az utóbbi tíz évben készített felmérések közül a 6. felmérés adatait ismertetjük. 60 kérdőívet küldtek ki felsőoktatási intézmények egyes típusaihoz, amelyeknek tekintélyes CD-ROM állományuk van. 70%-uk küldött választ, amelyek között 17 1992 előtti „rég” egyetemi könyvtár, 17 „új” egyetemi könyvtár és 10 főiskolai könyvtár szerepelt.

A válaszok értékelése:

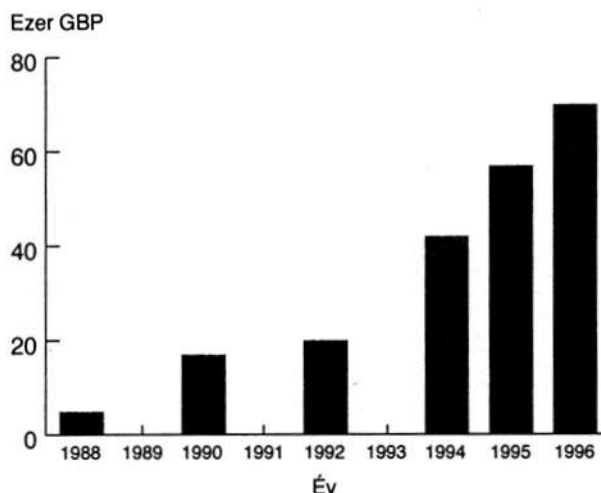
Költségek

A CD-ROM beszerzésekre fordított költségek 51 800 GBP-ről (1995) 64 800 GBP-re (1996), vagyis 25%-kal emelkedtek. A költségnövekedést mutatja az 1. ábra diagramja régi és új egyetemekre 1988 és 1999 között.

Az 1995–96-os költségvetési évben az évi CD-ROM költségek így alakultak:

Régi egyetemek	53 700 GBP
Új egyetemek	74 500 GBP
Főiskolák	28 600 GBP

Az „új” egyetemek nagyobb mértékű kiadása az előző felmérésekben is visszatérő momentum. Az egyetemeken vásárolt adatbázisok drágábbak, mint a főiskolák beszerzései. Pl. az egyetemek megveszik a drága *Psyclit*, *Inspec* adatbázist, a főiskolák a jóval olcsóbb *Eric* és *The Guardian* adatbázist preferálják.

1. ábra CD-ROM-ra fordított közepes évi költségek alakulása az egyetemeken

Állományok

A CD-ROM címek terén 60%-os növekedés tapasztalható az előző évhez képest. A legnépszerűbb adatbázisok címe és népszerűsége látható az 1. táblázatban.

1. táblázat

A CD-ROM adatbázisok népszerűsége

Régi egyetemek		Új egyetemek		Főiskolák		Átlagos helyezés	
1	Psyclit	1	The Guardian	1	The Guardian	1	The Guardian
2	Inspec	2	Cinahl	2	International Eric	2	Psyclit
3	Oxford Eng Dict	2	The Times	3	ASSIA	3	Cinahl
3	MLA	2	Medline	4	The Times	3	The Financial Times
4	Dissertation Abs	2	The Financial Times	4	Cinahl	3	MLA
4	Medline	3	Inspec	5	The Financial Times	4	The Times
4	The Guardian	4	MLA	5	BNB	4	Inspec
4	Eric	4	Mintel	5	The Independent	5	ASSIA
5	ABI/Inform	4	Psyclit	5	Encarta	5	Medline
5	The Financial Times	4	Des & App A Index	5	Sports Discus	6	International Eric
5	Eng Poetry D/base	4	Fame	5	Psyclit	6	Eric
6	ASSIA	5	The Independent	5	MLA	7	ABI/Inform
6	Cinahl	5	ASSIA	5	BHI	8	The Independent
6	Global Bks in Print	5	BHI	6	Social Trends	9	BHI

Rövidítések: ASSIA (Applied Social Sciences Index & Abstracts), BHI (British Humanities Index), BNB (British National Bibliography), Des & App A Index (Design & Applied Arts Index), MLA (Modern Language Association International Bibliography).

CD-ROM hálózatok

A hálózatba kapcsolt adatbázisok között vezet a *The Guardian*: a hálózattal rendelkező intézmények 76%-a kapcsolta be ezt az adatbázist. A hálózati lehetőségek erősen változnak: egynek

egyáltalán nincs módja rá, ötnek csak 1–3 adatbázis hálózati használatára van lehetősége.

Egyes intézményeknek komoly rendszer- és szoftverproblémái vannak. Sajnos sok egyetemen és főiskolán hiányzik a hálózat kezeléséhez szükséges szakértelem. A hálózati árak megfizetéséhez szükséges költségkeretek elégtelensége számos intézményben lehetetlenné teszi a meglévő CD-ROM hálózatok fejlesztését, bővítését. Másokat a CD-ROM-forgalmazók megkötései zárnak ki a hálózati használat kiterjesztéséből. A CD-ROM szoftver szabványosítási hiányosságai további problémákat jelentenek.

Következtetések

A felsőoktatási intézmények könyvtáraiban a CD-ROM termékek továbbra is első helyen állnak az elektronikus információk tárolására és visszakeresésére alkalmas módszerek között, a más formátumú szolgáltatások kihívásai ellenére. A hozzáférhető címek számának jelentős növekedése tapasztalható. Egyelőre nem lehet megjósolni, hogy más információszolgáltatási módok hamarosan befolyásolják-e az egyetemi CD-ROM-piac egészét, vagy sem.

lelő hasznosításának, helyette inkább áthárítja a felelősséget külső intézményekre. A felhasználók egy része szívesebben fordul az online és/vagy a webszolgáltatásokhoz, mások azt szeretnék, ha otthonról tudnának hozzáférni az információkhoz. Egy megfelelően komplex és külsőleg hozzáférhető hálózat segítene ezeken a gondokon.

/EAST, H.–LEACH, K.: The continuing prominence of CD-ROMs in academic libraries: the finding and evaluation of a survey. = Aslib Proceedings, 50. köt. 8. sz. 1998. p. 208–214./

(Roboz Péter)

Az Internet gazdasági szempontjai

Az Internet rendszerét négy fő információs folyamat alkotja:

1. Az információ előállítása

Az előállítók köre a magánemberektől a tudományos kutatóhelyeken át az állami szervekig, az előállítás költségei az egyéni munkaráfördítéstől a befektetők vagy a költségvetés által adott dollár-milliárdokig terjedhetnek. Vállalását nemcsak az esetleges megtérülés vagy profit ösztönzi, hanem pl. az új, divatos információs közeg vonzása vagy az önreklámozás.

2. Az információ használata

A leggyakoribb felhasználás az elektronikus posta és a számítógépek közötti adatátvitel, ezután következik a távoli számítógépekre való online kapcsolódás. Nemcsak a végfelhasználók, hanem az előállítók és szolgáltatók is felhasználók abban az értelemben, hogy tevékenységük igényli az Internetet. A kiszámítható díj általában messze elmarad az információ megszerzésének egyéb költségeitől, a felhasználás költségei pedig gyakran még ezeknél is sokkal nagyobbak.

3. Az Internet kommunikációs infrastruktúrája

Informatikai szempontból az információk előállítását és továbbítását lehetővé tevő eszközök összessége. Értéknövelő hatása az általa biztosított gyors célba juttatásban, fokozott rendelkezésre állásban, könnyű elérhetőségben stb. áll. Összetevői a gerinccsatornák hálózatba, az adatforgalom-irányító számítógépek és átviteli protokollok együttese, a gerinchálózatot a felhasználókkal összekötő szolgáltatók, végül a munkaállomások és a helyi hálózatok.

4. Az Internet információs infrastruktúrája

Az információk feldolgozását és a hordozóközeget jelenti. Résztvevői többek között a könyvtárak, eredeti vagy másodlagos kiadók és adatbázis-szolgáltatók. Tevékenységük értéknövelő hatású, megnövelik az információk használhatóságát, elérhetőségét és relevanciáját, könnyebb a célzott információkeresés. A tevékenységek alcsoportjai:

➤ Információtartalmi folyamatok: átalakítás (fordítás, szerkesztés), analízis és szintézis (kivonatok, referátumok), logikai elérés, visszakeresés.

➤ Formátumtól függő folyamatok: átalakítás (írás, kép, hang és adatok digitalizálása), tárolás, fizikai hozzáférés. A digitalizálás lehet a legköltségesebb; a gazdaságosság a közös kommunikációs technológiában van.

Gazdaságossági mérőszámok és egyéb ismérvek

Az Internet-folyamatoknak négy alapvető gazdaságossági ismérvük van:

1. Az input jellemzői a felhasznált erőforrások pénzben kifejezett értéke és egyéb attribútumai, pl. a bevétel sebessége.
2. Az output jellemzői a kihozott információ mennyisége, minősége, a kihozatal sebessége és ára.
3. A hasznosítás jellemzői a felhasznált információ mennyisége és az erre ható tényezők: ár, figyelemfelkeltés, a használat egyszerűsége, elégedettség.
4. A járulékos hatások jellemzői az életminőség javulása (időmegtakarítás, tájékozottság), a tudás növekedése, a munka eredményessége.

A gazdaságossági elemzés a mérőszámok, pl. a szolgáltatás ára és a kihozatal, vagy a költség és a haszon közötti viszonyokra irányul.

A ráfordított erőforrások pénzben kifejezett összege mellett ugyanilyen fontos, hogy ki fedezi a költségeket: a szolgáltató, a kormányzat, a szolgáltató vásárlója, a hirdető vagy más. Az Internet folyamatainak költsége általában egy nagy, egyszeri vagy periodikus, mindenképpen megelőlegezendő fix költségből, és a szolgáltatás célba juttatásával járó, viszonylag kis változó költségből tevődik össze.

A szakirodalom a kommunikációs infrastruktúra költségeire összpontosít, pedig a valóságban ez a legkisebb súlyú a négy kategória közül. A reális sorrend valószínűleg ez: felhasználás, előállítás, információs infrastruktúra vagy kommunikációs infrastruktúra. Az információs infrastruktúra költségeit legtöbbször költségvetési források vagy más támogatások fedezik, azt a látszatot keltve, hogy az Internet lényegében ingyenes. Várható azonban, hogy egyre több szolgáltató lesz kénytelen az igénybevétel kiszámlázására.